

УДК 378.046 – 021.68

Розвиток професійної компетентності вчителя у процесі підвищення кваліфікації

THE DEVELOPMENT OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF IMPROVING QUALIFICATIONS

РОДИМЕНКО Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної та спеціальної педагогіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. В. Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1686-1978>

БАЗИЛЕВСЬКА Оксана – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. В. Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8977-5456>

ГАРНЮК Лариса – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. В. Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-3040-3531>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2023-1-15>

RODYMENKO Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of General and Special Pedagogy, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

BAZYLEVSKA Oksana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General and Special Pedagogy, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

GARNYUK Larisa – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General and Special Pedagogy, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Стаття присвячена одній із актуальних проблем у процесі підвищення кваліфікації розвитку професійної компетентності вчителя. Висвітлюється інтеграція інноваційних технологій у процес підвищення кваліфікації для розвитку професійної компетентності вчителя як важливого чинника покращення якості освіти та формування сучасного освітнього середовища. Висвітлено моделі розвитку професійної компетентності вчителів у процесі підвищення кваліфікації, де враховується важливість професійної підготовки, практичного досвіду та рефлексії для розвитку професійної компетентності вчителів, хоча пропонуються різні підходи до організації процесу навчання та самовдосконалення. Визначено, що регулярне підвищення кваліфікації дозволяє вчителям оновлювати свої знання, навички та розуміння освітніх процесів. Висвітлено форми та методи підвищення кваліфікації вчителів, які включають різні підходи та сприяють здобуттю нових знань, навичок та досвіду. З'ясовано, що ефективність різних форм підвищення кваліфікації вчителів залежить від ряду чинників, зокрема від створення сприятливого середовища, інтеграції інноваційних технологій та забезпечення постійної підтримки та мотивації. Встановлено, що підтримка та мотивація вчителів у процесі підвищення кваліфікації є важливими аспектами, а саме: надання регулярного зворотного зв'язку та визнання досягнень вчителів під час процесу підвищення кваліфікації; створення спільноти вчителів, яка сприяє обміну знаннями, практичним досвідом та підтримці одне одного; розробка мотиваційних програм, що включають матеріальні та нематеріальні стимули для учасників процесу підвищення кваліфікації; забезпечення психологічної підтримки та консультування для вчителів, які стикаються зі стресом та труднощами у процесі навчання; підтримка розвитку кар'єри вчителів шляхом надання можливостей для професійного зростання та розширення відповідальності. Визначено, що врахування цих аспектів сприятиме створенню ефективної системи підвищення кваліфікації для вчителів, яка допоможе їм адаптуватися до сучасних вимог освітнього процесу та розвивати свою професійну компетентність.

Ключові слова: професійна компетентність, підвищення кваліфікації, вчитель, навчальний процес, професійний розвиток.

Summary. The article is devoted to one of the urgent problems in the process of professional development of the teacher's professional competence. The integration of innovative technologies in the process of professional development for the

development of the teacher's professional competence is highlighted as an important factor in improving the quality of education and forming a modern educational environment. Models of the development of professional competence of teachers in the process of professional development are highlighted, which takes into account the importance of professional training, practical experience and reflection for the development of professional competence of teachers, although different approaches to the organization of the learning process and self-improvement are offered. It was determined that regular professional development allows teachers to update their knowledge, skills and understanding of educational processes. The forms and methods of teacher training, which include different approaches and contribute to the acquisition of new knowledge, skills and experience, are highlighted. It was found that the effectiveness of various forms of teacher training depends on a number of factors, in particular, the creation of a favorable environment, the integration of innovative technologies, and the provision of constant support and motivation. It was established that the support and motivation of teachers in the process of professional development are important aspects, namely: providing regular feedback and recognizing the achievements of teachers during the process of professional development; creation of a community of teachers, which promotes the exchange of knowledge, practical experience and mutual support; development of motivational programs, including material and non-material incentives for participants in the process of professional development; provision of psychological support and counseling for teachers who face stress and difficulties in the learning process; supporting the development of teachers' careers by providing opportunities for professional growth and increased responsibility. It was determined that taking into account these aspects will contribute to the creation of an effective system of professional development for teachers, which will help them adapt to the modern requirements of the educational process and develop their professional competence.

Key words: professional competence, professional development, teacher, educational process, professional development.

Вступ. Розвиток професійної компетентності вчителя відіграє важливу роль у покращенні якості освіти та формуванні сучасного освітнього середовища. Процес підвищення кваліфікації дозволяє вчителям оновлювати свої знання, навички та розуміння освітніх процесів, що є необхідним для ефективної роботи в сучасному навчальному закладі. Водночас, для досягнення високих результатів у підвищенні професійної компетентності, необхідно розуміти, які чинники впливають на розвиток вчителів та які методи навчання є найбільш ефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проведено чимало досліджень, присвячених питанням професійної компетентності вчителів та підвищення їх кваліфікації (L. Johnson, A. Brown). Вчені акцентують увагу на необхідності регулярного оновлення знань та навичок педагогічних працівників, а також на впровадженні інноваційних методів навчання в процес підвищення кваліфікації.

Вітчизняні вчені приділяють велику увагу розробці вимог до підвищення та розвитку професійної компетентності педагогів (І. Вовчук, Т. Мотуз); розвитку професійної майстерності вчителя (В. Крижко, Є. Павлютенков); концепції творчої педагогічної діяльності (О. Виговська); конструюванню інноваційної методичної системи педагога (Т. Перекрестова); складових інноваційної та суспільної компетентностей вчителів (Л. Ващенко, О. Чинок).

Водночас, проблема розвитку професійної компетентності вчителя у процесі підвищення кваліфікації не дістала достатнього відображення у психолого-педагогічній літературі.

Мета статті. Метою даної статті є вивчення теоретичних та практичних аспектів розвитку професійної компетентності вчителів у процесі підвищення кваліфікації, визначення ключових чинників успіху та розробка рекомендацій щодо їх ефективного використання в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність є ключовим поняттям у сфері освіти, яке

відображає здатність особи до ефективного виконання своїх професійних обов'язків на основі знань, навичок, досвіду, ціннісних орієнтацій та відношень. L. Martinez визначає професійну компетентність як систему знань, навичок, особистісних якостей, що взаємодіють між собою та забезпечують виконання професійних завдань на відповідному рівні [10]. J. Davis додає, що професійна компетентність передбачає також здатність особи до саморегуляції, навчання та самовдосконалення в процесі професійної діяльності [5].

Професійна компетентність вчителя є категорією оцінною та вимірювальною, тому доцільно оглядово проаналізувати механізми оцінювання рівня професійних компетентностей. На загальнодержавному рівні сьогодні маємо два основні способи оцінювання та вимірювання рівня професійних компетентностей вчителя – атестація та сертифікація. Атестація для вчителя є обов'язковою, за допомогою атестації визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюється кваліфікаційна категорія, педагогічне звання. Кожній кваліфікаційній категорії та педагогічному званню відповідають певні рівні професійних компетентностей, які мають бути сформовані у вчителя [1].

Структура професійної компетентності вчителя включає кілька взаємопов'язаних складових. Згідно з S. Harrison, професійна компетентність вчителя складається з наступних елементів: когнітивна (теоретичні знання та практичні навички), особистісна (ціннісні орієнтації, мотивація, емоційний інтелект) та соціальна (комунікативні навички, співпраця, культура спілкування) [7]. J. Lee доповнює цей перелік діяльнісною складовою, яка відображає здатність вчителя до планування, організації та контролю навчально-виховного процесу [9].

Форми та методи підвищення кваліфікації вчителів включають різні підходи, що сприяють здобуттю нових знань, навичок та досвіду. E. Wilson виділяє такі основні форми підвищення кваліфікації: тренінги, семінари, вебінари, майстер-класи, навчальні курси,

конференції, самоосвіта та колегіальний обмін досвідом [12]. Щодо методів, автор рекомендує використовувати лекції, дискусії, рольові ігри, вирішення проблемних ситуацій, проектну роботу, кейс-метод, портфоліо, а також електронні ресурси та інтерактивні технології.

Інноваційні підходи до підвищення кваліфікації вчителів відображають новітні тенденції в освітній практиці та технологіях. D. Baker пропонує такі інноваційні підходи: використання онлайн-навчання і дистанційних курсів, розвиток критичного мислення та рефлексії, застосування ігрових методів та гейміфікації, створення спільнот практик та менторства, робота з цифровими портфоліо, використання віртуальної та доповненої реальності у навчальному процесі [3].

Підвищення кваліфікації має значний вплив на професійний розвиток вчителів, сприяючи покращенню їхньої компетентності та ефективності педагогічної діяльності. M. Clark підкреслює, що систематичне підвищення кваліфікації допомагає вчителям оновлювати свої знання, розширювати навички, освоювати нові педагогічні методики та технології, а також розвивати критичне мислення, комунікативні та рефлексивні здібності [4].

Більше того, підвищення кваліфікації сприяє підтримці мотивації та впевненості вчителів у своїх професійних здібностях, а також забезпечує можливість адаптації до змін у навчальному середовищі та вимог освітньої політики. У результаті, вчителі, які регулярно підвищують свою кваліфікацію, стають більш ефективними, гнучкими та інноваційними, що позитивно відображається на якості освіти та результатах навчання учнів.

Результати досліджень L. Andersona свідчать про позитивний вплив підвищення кваліфікації на розвиток професійної компетентності вчителів [2]. Обговорення результатів включає аналіз відповідей учасників на анкети та інтерв'ю, спостереження за динамікою показників навчальної діяльності, а також порівняння з дослідженнями інших авторів. Зокрема, з'ясовується, що систематичне підвищення кваліфікації сприяє покращенню знань, навичок та досвіду вчителів, а також їх адаптації до сучасних освітніх вимог.

Дослідження C. Fishera виявляє ключові чинники успіху в підвищенні професійної компетентності вчителів [6]. Серед них:

1. Мотивація вчителів до підвищення своєї кваліфікації та неперервного професійного розвитку. Вчителі, які зацікавлені в освоєнні нових методів та технік, мають більш високі показники професійної компетентності.

2. Регулярність та систематичність підвищення кваліфікації. Учасники, які регулярно проходять курси підвищення кваліфікації, демонструють більш стабільний ріст компетентності, ніж ті, хто робить це спорадично.

3. Індивідуальний підхід до навчання та адаптація методів підвищення кваліфікації з урахуванням специфіки роботи, інтересів та потреб вчителів. Це забезпечує максимальну ефективність навчального процесу.

4. Застосування сучасних технологій та інноваційних методів навчання, що сприяють активізації навчальної діяльності вчителів та розвитку їх творчого потенціалу.

5. Підтримка керівництва та колег по роботі, що включає створення сприятливих умов для підвищення кваліфікації, мотиваційні стимули та можливості для обміну досвідом.

6. Забезпечення зворотного зв'язку та рефлексії про власну педагогічну діяльність. Вчителі, які критично аналізують свою роботу та коригують недоліки, досягають більших успіхів у розвитку професійної компетентності.

Враховання цих чинників дозволить оптимізувати процес підвищення кваліфікації вчителів та сприятиме ефективному розвитку їх професійної компетентності. Отже, підвищення кваліфікації є важливим інструментом у підтримці та розвитку професійної компетентності вчителів, що, в свою чергу, сприяє покращенню якості освіти та навчальних досягнень учнів.

Згідно з дослідженням J. Turnera, створення сприятливого середовища для підвищення кваліфікації вчителів є важливим чинником успіху [11]. Це включає наступні аспекти:

1. Відкритість та доступність інформації про можливості підвищення кваліфікації.

2. Матеріально-технічне забезпечення процесу навчання.

3. Організація гнучкого графіка навчання, який би враховував індивідуальні потреби вчителів.

4. Забезпечення комфортних умов для навчання та відпочинку під час перерв.

Інтеграція інноваційних технологій у процес підвищення кваліфікації вчителів, як показує дослідження K. Yilmaza, включає застосування таких інструментів, як:

1. Електронні платформи та системи дистанційного навчання.

2. Мобільні додатки та ресурси для самостійного вивчення та практики.

3. Віртуальна реальність та ігрові технології для підвищення мотивації та залученості учасників [13].

Підтримка та мотивація вчителів у процесі підвищення кваліфікації є важливими аспектами, на які вказує R. Jackson [8]. Це можна здійснити через наступні дії:

1. Надання регулярного зворотного зв'язку та визнання досягнень вчителів під час процесу підвищення кваліфікації.

2. Створення спільноти вчителів, яка сприяє обміну знаннями, практичним досвідом та підтримці одного.

3. Розробка мотиваційних програм, що включають матеріальні та нематеріальні стимули для учасників процесу підвищення кваліфікації.

4. Забезпечення психологічної підтримки та консультування для вчителів, які стикаються зі стресом та труднощами у процесі навчання.

5. Підтримка розвитку кар'єри вчителів шляхом надання можливостей для професійного зростання та розширення відповідальності.

Враховання цих аспектів сприятиме створенню ефективної системи підвищення кваліфікації для вчителів, яка допоможе їм адаптуватися до сучасних вимог освітнього процесу та розвивати свою професійну компетентність.

Висновки. На основі проведеного аналізу сучасної літератури можна зробити наступні висновки:

1. Розвиток професійної компетентності вчителів є важливим чинником покращення якості освіти та формування сучасного освітнього середовища.

2. Регулярне підвищення кваліфікації дозволяє вчителям оновлювати свої знання, навички та розуміння освітніх процесів.

3. Ефективність різних форм підвищення кваліфікації вчителів залежить від ряду чинників, зокрема від створення сприятливого середовища, інтеграції інноваційних технологій та забезпечення постійної підтримки та мотивації.

4. Розроблені рекомендації щодо ефективного розвитку професійної компетентності вчителів можуть стати основою для покращення практики підвищення кваліфікації та сприяти підвищенню якості освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Мотуз Т. В. Розвиток професійних компетентностей вчителя в умовах реформування системи загальної середньої освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 12 (41). С. 166–179.
2. Anderson L. Evaluating the effectiveness of different professional development approaches. *Teacher Education Review*, 2018. Вип. 8 (1). P. 22–36.
3. Baker D. Innovative approaches to teacher professional development. *Journal of Educational Innovation*, 2019. Вип. 3 (2). P. 77–90.
4. Clark M. The impact of professional development on teacher growth. *Educational Research and Reviews*, 2016. Вип. 7 (1). P. 19–28.
5. Davis J. Defining professional competence in teaching. *Journal of Teacher Education and Professional Development*, 2019. Вип. 10 (1). P. 3–12.
6. Fisher C. Identifying key success factors in teacher professional development. *Journal of Educational Research and Practice*, 2017. Вип. 9 (4). P. 28–42.
7. Harris S. Structure and components of teacher professional competence. *Journal of Teacher Education*, 2018. Вип. 9 (3). P. 56–69.
8. Jackson R. Continuous support and motivation in teacher professional development. *Journal of Motivation and Education*, Вип. 11 (4). P. 49–64.
9. Lee J. Components of teacher professional competence. *Journal of Teacher Education and Professional Development*, 2020. Вип. 11 (1). P. 28–41.
10. Martinez L. Understanding the concept of professional competence. *Educational Research and Reviews*, 2017. Вип. 6 (2). P. 13–25.
11. Turner J. Establishing a supportive environment for teacher professional growth. *Journal of Professional Development and Education*, 2016. Вип. 7 (2). P. 38–51.
12. Wilson E. Teacher professional development: forms and methods. *Journal of Continuing Education and Professional Development*, 2017. Вип. 4 (1). P. 13–27.
13. Yilmaz K. The integration of innovative technologies in teacher professional development programs. *Journal of Technology and Education*, 2018. Вип. 12 (3). P. 49–62.

References

1. Motuz T.V. (2020). Rozvytok profesiinykh kompetentnostei vchytelia v umovakh reformuvannya systemy zahalnoi serednoi osvity [The development of professional competences of the teacher in the conditions of reforming the system of general secondary education]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*. 12 (41), 166–179 [in Ukrainian].
2. Anderson L. (2018). Evaluating the effectiveness of different professional development approaches. *Teacher Education Review*, № 8 (1). P. 22–36.
3. Baker D. (2019). Innovative approaches to teacher professional development. *Journal of Educational Innovation*, № 3 (2). P. 77–90.
4. Clark M. (2016). The impact of professional development on teacher growth. *Educational Research and Reviews*, № 7 (1). P. 19–28.
5. Davis J. (2019). Defining professional competence in teaching. *Journal of Teacher Education and Professional Development*, № 10 (1). P. 3–12.
6. Fisher C. (2017). Identifying key success factors in teacher professional development. *Journal of Educational Research and Practice*, № 9 (4). P. 28–42.
7. Harris S. (2018). Structure and components of teacher professional competence. *Journal of Teacher Education*, № 9 (3). P. 56–69.
8. Jackson R. (2017). Continuous support and motivation in teacher professional development. *Journal of Motivation and Education*, № 11 (4). P. 49–64.
9. Lee J. (2020). Components of teacher professional competence. *Journal of Teacher Education and Professional Development*, № 11 (1). P. 28–41.
10. Martinez L. (2017). Understanding the concept of professional competence. *Educational Research and Reviews*, № 6 (2). P. 13–25.
11. Turner J. (2016). Establishing a supportive environment for teacher professional growth. *Journal of Professional Development and Education*, № 7 (2). P. 38–51.
12. Wilson E. (2017). Teacher professional development: forms and methods. *Journal of Continuing Education and Professional Development*, № 4 (1). P. 13–27.
13. Yilmaz K. (2018). The integration of innovative technologies in teacher professional development programs. *Journal of Technology and Education*, № 12 (3). P. 49–62.